

NIET VERGETEN ... OF TOCH WEL?

DE HISTORICUS MR. SAMUEL MULLER HZ. EN ROTTERDAM*

DOOR DR. H. SCHMITZ

Het is al weer ruim een halve eeuw geleden dat de vroegere gemeentearchivaris mr. H.C. Hazewinkel zijn *Geschiedenis van Rotterdam* schreef. Hij opende dit imposante werk met de klacht dat geschiedenis al sinds lang Rotterdams stiefkind was.¹⁾ Wel was er volgens hem in de voorafgaande halve eeuw veel ten goede veranderd, een constatering die men - weer ruim vijftig jaar later - gelukkig kan herhalen. Maar om nu te zeggen dat de achterstand geheel is ingelopen ... Men bezie slechts wat er in de laatste tien jaren elders in den lande op het gebied van stads- of gewest-geschiedenis tot stand is gebracht!²⁾

In één opzicht is in Rotterdam de geschiedenis in ieder geval een stiefkind gebleven, namelijk waar het gaat om haar beoefenaars. Bladerend in *De Straatnamen van Rotterdam*³⁾ komt men wat dit betreft tot onthutsende ontdekkingen. Schilders, schrijvers, architecten, geleerden, landelijke en plaatselijke politici zijn in ruime mate te vinden, historici echter hoogst zelden. Afgezien van één uitzondering, waarover hierna, is aan hen slechts te hooi en te gras een straatnaam gewijd. Zo kreeg Van Alkemade in 1868 een straat en een plein; zeventien jaar later werd in de omgeving daarvan aan Kortebrant deze eer gegund. Vijftien jaar daarna kreeg Robert Fruin - één jaar na zijn dood reeds - een straat. Van enig systeem blijkt bij dit alles niets, zij het dan met die ene, zoëven aangekondigde uitzondering.

Kort voor de eeuwwisseling werd namelijk begonnen met de bouw van de Provenierswijk, die zijn naam te danken heeft aan het in 1898 afgebroken Proveniershuis aan de Schiekade. De straten in deze wijk kregen hun naam in 1896 en bij die gelegenheid werden beoefenaars van Rotterdams historie geëerd: Nicolaas Zas, Versijden, Van Waerschut, Pieter de Raadt, Van der Schelling, Jacob Lois en Van der Sluys. In 1931 werd de wijk afgerond met twee straten en een pleintje, en toen kwamen zelfs archivariissen aan de beurt: Scheffer, Obreen en Unger. Het aardige is natuurlijk dat Van der Sluys hier te vinden is vanwege de *Beschrijving der sloten en huizen van Schieland*, zogenaamd geschreven door Simon Doedes van

der Sluys en dankzij zijn gelijknamige neef Willem voor het nageslacht bewaard gebleven.⁴⁾ Dat het hier gaat om een door Lois vervaardigd falsum,⁵⁾ wist men toen nog niet. Wel had men dankzij mr. Samuel Muller Hz. kunnen weten dat die *Beschrijving* wemelde 'van onnauwkeurige en zelfs van bewijsbaar onware mededelingen',⁶⁾ en dat die Van der Sluys dus eigenlijk allesbehalve een straatnaam verdiende.

Na de vernoemingen in de Provenierswijk en die van Robert Fruin is aan de historici niet meer de eer van een straat gegund, zij het wéér met uitzonderingen die deze regel lijken te bevestigen: het Straatnamenboek vermeldt namelijk in Zevenkamp de Johan Huizingastraat. Blijkens de toelichting is Huizinga vernoemd om zijn verdiensten als schrijver en historicus. Waar echter alle straten in de omgeving naar literatoren zijn genoemd - Greshof, Van Vriesland, Bordewijk etc. - moet men vrezen dat hij allereerst zijn straat heeft gekregen op grond van zijn literaire prestaties en niet zozeer als historicus. Anders zou men daar in Zevenkamp toch ook een P.J.Blok-, een Presser- of Romeinlaan, dan wel - dichterbij huis - een Notaris Van Ravesteynplaats of een Hazewinkelstraat vinden. Een vergelijkbare opmerking valt te maken met betrekking tot de Hermine Moquettestraat in de wijk Prinsenland van de deelgemeente Prins Alexander. In 1992 is Moquette hier vernoemd samen met andere vrouwen die van betekenis zijn geweest voor de Rotterdamse samenleving.⁷⁾ Als historica en adjunct-archivaris treft men haar min of meer verdwaald aan in het gezelschap van o.a. een rector van een lyceum, directrices van volkshuizen, schrijfsters en toneelspeelsters.

In het totaal van Rotterdams straatnamen is het met de geschiedkundigen dus slecht gesteld. Het lijkt daarom verbazingwekkend dat in 1916 niet slechts een straat maar tevens, in 1921, een plein naar de zoëven terloops vermelde mr. Samuel Muller werden genoemd. Gelukkig voor dit betoog gebeurde dat niet om zijn historische publicaties maar - blijkens de motivering van B & W bij die vernoeming - op grond van zijn verdiensten als raadslid en wethouder en wegens de schenking van het standbeeld, voor het stadhuis, van Van Oldenbarnevelt.⁸⁾ Blijkbaar had men in 1921 voor zijn prestaties als geschiedkundige al geen oog meer.

Wie was deze Samuel Muller, nu nog slechts bekend bij hen die zich bezighouden met de oudste geschiedenis van Rotterdam en Schieland of met die van het middeleeuwse bisdom Utrecht? Hij

56. Samuel Muller. Foto GAR.

voorzag zijn naam altijd van het achtervoegsel Hz., om zich te onderscheiden van zijn talrijke gelijknamige neven, onder wie de bekende Utrechtse archivaris mr. Samuel Muller Fzn. Onze Samuel, H.zoon dus, werd op 8 juni 1852 geboren in het huis Leuvehaven 3-15, dat is aan de westzijde van dat water, tegenover de ingang van de Wijnhaven. Afgezien van zijn studietijd in Leiden zou hij steeds in Rotterdam blijven wonen: na de Leuvehaven eerst bij zijn ouders in het nog bestaande pand Parklaan 1, vervolgens aan de Eendrachtsweg nr. 39 en tenslotte op het adres Westersingel 103. Vrij onverwacht overleed hij daar op 7 augustus 1915. Muller was ongehuwd en liet zijn archief en dat van zijn vader na aan een neef. Thans berust het archief Muller in het Rotterdamse gemeentearchief.⁹⁾

Muller stamde uit een van oorsprong Duitse familie die eerst te Gerolsheim in de Pfalz, later in Krefeld gevestigd was.¹⁰⁾ Grootvader Samuel (Krefeld 1785 - Amsterdam 1875) kwam naar Nederland, veranderde zijn naam van Müller in Muller, was doopsgezind predikant en bracht het tot hoogleraar aan wat later het Doopsgezind Seminarie zou heten. Uit zijn huwelijk met de Haarlemse Femina Geertruida Mabé (Haarlem 1784 - Amsterdam 1870) werden acht kinderen geboren, vier zoons en evenveel dochters. Van die dochters trouwde er een met een doopsgezind predikant, een ander met een Zwolse kassier, terwijl er twee ongehuwd bleven. Interessanter dan die dochters zijn voor een schets van de levensloop van Samuel Hz. de zoons van Samuel sr.

De oudste van hen, Christiaan (1813-1896), werd predikant. Hij mocht beleven dat een van zijn jongere zoons, de historicus Pieter Lodewijk (1842-1904), in Groningen en vervolgens te Leiden hoogleraar in de algemene geschiedenis werd. Hij is onder meer bekend als een van de redacteurs van Fruins Verzamelde Werken.

Samuels tweede zoon was de vooral als antiquaar bekende Frederik Muller (1817-1881). Diens oudste zoon, Samuel Fzn (1848-1922),¹¹⁾ werd de al vermelde archivaris in Utrecht, terwijl een andere zoon, Jacob Wijbrand, het net als zijn neef Pieter Lodewijk tot hoogleraar te Leiden bracht, dit keer in de Nederlandse taal- en letterkunde. Blijkbaar was dit de meest geleerde tak van de familie, want weer een zoon van die Jacob Wijbrand, Frederik Muller Jzn (1883-1944), een classicus, werd eveneens hoogleraar, eerst in Amsterdam, daarna, ook al, in Leiden. Zijn naam leeft onder meer voort dankzij zijn bij Wolters

uitgegeven woordenboeken Grieks en Latijn.¹²⁾

De derde zoon van Samuel sr., Hendrik (1819-1898),¹³⁾ vestigde zich in Rotterdam, trouwde er met Marie Cornélie van Rijckevorsel (1828-1894) en zou zich in de Maasstad een goede naam verwerven als vooraanstaand koopman en als liquidateur van een van Pincoffs bedrijven, de Afrikaansche Handelsvereniging.¹⁴⁾ Ook was hij van 1873 tot 1885 lid van de gemeenteraad, van 1877 tot 1881 van Provinciale Staten en van 1881 tot zijn overlijden van de Eerste Kamer. Samuel (H. zoon dus) was zijn oudste kind; na hem zouden nog vijf kinderen volgen: één meisje en vier jongens; van die jongens zouden er twee vroegtijdig overlijden.

Tenslotte de vierde zoon Pieter Nicolaas (1821-1908). Deze werd koopman in Amsterdam, werd daar raadslid (1864-1876), was verder lid van Provinciale Staten van Noord-Holland (1868-1892) maar ook vele jaren (1856-1880) letterkundig redacteur van *De Gids*.

De kring van Samuel H.zoons familieleden met een wetenschappelijke dan wel bestuurlijke achtergrond is daarmee nog niet compleet. Zijn grootvader van moederszijde, Abram van Rijckevorsel, was jarenlang de invloedrijke president geweest van de Rotterdamse Kamer van Koophandel; van 1841 tot 1844 en van 1845 tot 1850 had hij deel uitgemaakt van de Tweede Kamer, waarna hij van 1850 tot 1862 lid van de Eerste Kamer was geweest. En tenslotte was er nog Samuels tien jaar oudere neef, tot 1899 tevens buurman, Elie van Rijckevorsel, een wetenschapper van merkwaardige veelzijdigheid, vooral bekend om zijn studies naar het aardmagnetisme en als meteoroloog. Hij zou trouwens gelijk met Samuel in de Rotterdamse gemeenteraad komen (1886).¹⁵⁾

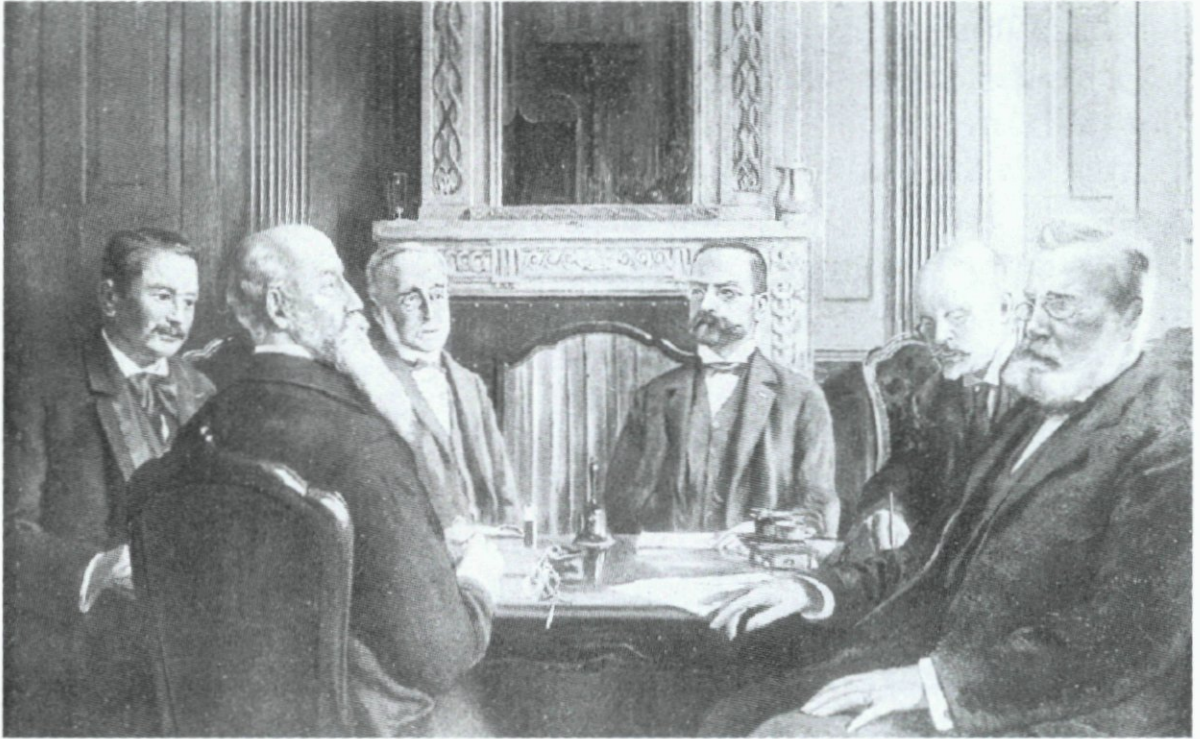
Het was deze neef Elie, die voor de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde de levensloop en het werk van Samuel Muller beschreef,¹⁶⁾ zoals trouwens een andere neef, S. Muller Fzn, dit voor de Koninklijke Akademie van Wetenschappen deed.¹⁷⁾ Kennelijk heeft Van Rijckevorsel aan die necrologie veel zorg besteed: het artikel is een fraaie combinatie van hartelijkheid en kritische zin; het schetst Samuels levensloop, prijst zijn verdiensten als stadsbestuurder en als wetenschapper, maar verzwijgt zijn tekortkomingen niet. Van Rijckevorsel typeert hem als een man met een scherp verstand, vooral in zijn studentenjaren soms wat betweterig, hartelijk voor vrienden, een zorgzame zoon voor

zijn ouders toen deze ouder werden. Ook vermeldt hij uitvoerig zijn slechte gezondheid. Een artistieke aanleg had Muller niet; hij was, aldus Van Rijckevorsel, 'niet geestig [...] hij was allerminst muzikaal. Om het hier maar dadelijk te zeggen, op het gebied der schone kunsten was zijne begaafdheid gering.' Erg vooruitstrevend lijkt Samuel niet te zijn geweest. Hoewel hij al sedert 1886 raadslid was, nam hij pas een telefoonaansluiting in de eerste helft van 1904, toen hij dus al enige tijd wethouder was. Ook de voorwaarden bij de schenking van het beeld van Van Oldenbarnevelt wijzen daarop. Muller stelde daarbij namelijk als conditie, dat het voetstuk ervan gelijk moest zijn aan dat van het standbeeld van Erasmus, want hij wilde zijn stad 'niet ontsierd zien door een modern standbeeld'.¹⁸⁾ Daarnaast constateert men in hem een zekere geslotenheid. Er is van hem geschreven dat hij als jongen kalm en in zichzelf gekeerd was en dat hij in gezelschap last had van verlegenheid. In zijn studententijd was hij niet iemand die met volle teugen genoot van het vrije en - zoals een latere Rotterdamse wethouder het noemde - ongebonden studentenleven. Vrienden maakte hij zich alleen in kleine kring en aan die vriendschap bleef hij trouw.¹⁹⁾ Dat zijn correspondentie opvallend zakelijk is, laat zich misschien verklaren uit het feit dat wij alleen brieven van hem kennen, waarvan hij in een kopieboek afschrift hield, maar zelfs in zijn correspondentie met zijn neven Samuel Muller Fzn en Elie van Rijckevorsel, met wie hij echt bevriend was, is er geen sprake van een hartelijke toon. Wat dit betreft, is de aanhef van die brieven, 'Amice', typerend.²⁰⁾ Blijkbaar was de door Van Rijckevorsel vermelde hartelijkheid in het contact met vrienden gereserveerd voor de persoonlijke ontmoeting. Buiten die vertrouwde kring hield hij zijn gevoelens kennelijk verborgen achter een wat stijf en strak uiterlijk. Die indruk krijgt men althans uit zowel een portretfoto als het door Huib Luns in 1914-1915 geschilderde groepsportret van de regenten uit 1899 van het Heilige Geesthuis.²¹⁾ Bij dit laatste is het contrast tussen Muller en zijn veel lossere en toegankelijker ogende mederegenten zelfs zeer opvallend. Het gevolg van dit alles is, dat de mens Samuel Muller toch een wat schimmige figuur blijft, waarvan slechts enkele contouren kenbaar worden via de beschrijving van zijn levensloop en uit zijn werk. Gelukkig vertellen Van Rijckevorsel en Muller Fzn in hun Levensberichten daarover voldoende. Voor details zij daarnaar verwezen. Hier slechts enkele hoofdzaken.

Na zijn Rotterdamse schooltijd ging Samuel Muller in 1869, dus als zeventienjarige, naar Leiden. Over zijn studie heeft hij zeer lang gedaan. Ten dele was dit een gevolg van het feit dat hij zowel rechten als letterkunde studeerde; dit laatste tot ergernis van zijn vader, die niet geloofde dat men met literaire activiteiten een maatschappelijke positie kon opbouwen,²²⁾ voor een koopman in het Rotterdam van toen een vaststaand gegeven. In 1873 deed Samuel zijn kandidaatsexamen in de rechten, vier jaar later in de letteren. In deze tijd kreeg hij te kampen met een slechte gezondheid, iets waaraan hij zijn hele leven zou lijden.²³⁾ Mede daarom beperkte hij zich tenslotte tot zijn juridische studie.

Nadat hij die in 1883 had afgesloten met een promotie op het proefschrift *Onze wijze van grondwetsherziening*, vestigde Samuel zich in 1886 als advocaat, al had hij zeker niet het plan om als zodanig een praktijk op te bouwen. Hem interesseerde enerzijds een bestuurlijke carrière in zijn vaderstad en anderzijds wetenschappelijk werk. Over dit laatste zo aanstonds; eerst iets - weer in het kort - over zijn bestuurlijke loopbaan.²⁴⁾ Als raadslid (1886-1915) was Muller geen gemakkelijk man. Hij toonde zich al spoedig zeer deskundig op financieel gebied, maar hij miste souplesse en kon bij voorbeeld niet inzien, dat een bepaald doel langs verschillende goede wegen bereikt kon worden. Daardoor zagen zijn mederaadsleden hem eerder als een eeuwige opposant, hoe deskundig ook, dan als een mee-opbouwende figuur. Eigenlijk kwam hij pas goed tot zijn recht toen hij - enigszins *faute de mieux* - in 1903 wethouder van financiën werd. Toen verwierf hij in de raad ontzag door de manier waarop hij een oplossing wist te vinden voor de zware financiële eisen die de stadsuitbreiding en de aanleg van havens als Maashaven, Park-, Schie- en Sint-Jobshaven met zich brachten en, in 1904, door een regeling van de pensioenen en wachtgelden van het gemeentepersoneel. Tevoren had hij zich als raadslid verdiensten verworven door de manier waarop hij het al bijna een halve eeuw slepende geschil over het Heilige Geesthuis tot een oplossing had gebracht. En daarmee zijn wij toe aan zijn wetenschappelijk, geschiedkundig, werk.

Eeuwen lang was het Heilige Geesthuis een zelfstandige stichting geweest, waarvan de regenten echter wel door het stadsbestuur werden benoemd. Sinds het begin van de negentiende eeuw was de juridische status van de instelling door allerlei overheidsmaatregelen onduidelijk geworden. Zo had de gemeente het Oude-

57. Regenten van het Heilige Geesthuis in 1899. Afgebeeld zijn van links naar rechts de amanuensis mr. H. Vaillant en de regenten dr. J. van der Hoeven, J.J. Gleichman, mr. Samuel Muller Hz., J.J.M. Blankenheym en dr. E. van Rijckevorsel. Schilderij door H. Luns in het Historisch Museum Rotterdam. Foto GAR.

mannenhuis van de instelling, op de Hoogstraat, in gebruik genomen als gemeentelijk bejaardenhuis, een situatie die door regenten van het Heilige Geesthuis als onjuist werd aangevochten. De Armenwet van 1854 maakte het noodzakelijk aan die onzekere situatie een eind te maken. Met name ging het om de vraag of het Heilige Geesthuis een bijzondere instelling van weldadigheid was - wat regenten stelden - dan wel een gemengde, d.w.z. dat de gemeente een grote invloed had op de faits et gestes van de instelling, de opvatting van B & W.²⁵) Tot aan de jaren negentig was het, ondanks herhaalde pogingen daartoe, niet gelukt hierover overeenstemming te bereiken.

Het was Muller, door de gemeente tot bestuurslid van die instelling benoemd, die de weg wees hoe tot een oplossing in het geschil te komen. Hij verzamelde alle bronnen die op de geschiedenis van het Heilige Geesthuis, de eigendommen en het bestuur ervan betrekking hadden, vanaf het begin in 1434 tot in zijn eigen tijd. Toen op basis van die gegevens nog geen minnelijke schikking met B & W mogelijk bleek, dienden zij als argumentatie bij

een langdurige rechtszaak, die eindigde in vonnissen van februari en maart 1895, waarbij B & W in het ongelijk werden gesteld, de instelling werd erkend als bijzondere instelling van weldadigheid en weer in het bezit kwam van haar eigendom, met name van het grote pand op de Hoogstraat en een deel van de inventaris daarvan.²⁶⁾ Tot teleurstelling van juristen die de zaak graag tot in het hoogste ressort uitgevochten hadden gezien, wist Muller vervolgens een overeenkomst tussen de instelling en B & W van Rotterdam tot stand te brengen, waarbij de eerste het pand op de Hoogstraat - voor de gemeente onmisbaar - aan haar afstond voor een bedrag van f 78.000,-.²⁷⁾ Daarmee werd aan de Gerard Scholtenstraat een nieuw Heilige Geesthuis gebouwd, dat op 1 april 1898 in gebruik werd genomen.²⁸⁾

Het boek over die instelling, het door Muller samengestelde *Het Heiligegeesthuis in Rotterdam*, verscheen in 1896. Neef Muller Fzn, een man die echt wel kritisch stond ten opzichte van Samuels publicaties, typeerde het als een voortreffelijk werk. Het is in de eerste plaats een bronnenpublicatie, maar daarnaast biedt het in de inleiding een uitstekend overzicht van de geschiedenis van de instelling. Lijsten met de namen van regenten en ander personeel completeren het geheel, dat onmisbaar is voor wie zich met de geschiedenis van de middeleeuwse armenzorg in Rotterdam wil bezighouden.

Het is hier niet de juiste plaats om alle geschriften van Muller te bespreken. Het zijn er vele. De lijst ervan is te vinden in zijn hiervóór al genoemde necrologie door Van Rijckevorsel, waarin ook een kritische bespreking van Mullers werk wordt gegeven. Een deel ervan betreft Rotterdamse bestuurlijke kwesties, hangt samen met zijn functies als raadslid en wethouder, een ander deel met zijn lidmaatschap van Provinciale Staten van Zuid-Holland (1898-1910). Zij vallen buiten het kader van dit artikel, waarin het gaat over Muller als beoefenaar van Rotterdams geschiedenis. Dat laatste houdt tevens in, dat niet gesproken zal worden over zijn juridische publicaties inzake grondwetsherziening en troonopvolging, en evenmin over zijn studies betreffende volksnamen op de Tabula Peutingeriana of over de Civitates van Gallië.²⁹⁾ Dan nòg blijft er voldoende belangrijk werk over.

Bij zijn bestudering van Rotterdams geschiedenis ging Muller uit van het principe dat een goede beschrijving daarvan eerst mogelijk zou zijn wanneer twee voorbereidende werkzaamheden voltooid waren: ten eerste het verzamelen van alle gegevens - oor-

konden, kronieken, rekeningen, kaarten e.d. - die voor de geschiedenis van Rotterdam en omgeving, d.w.z. Schieland, van belang konden zijn, en vervolgens het verrichten van een gedetailleerd onderzoek naar de parochiële indeling van Schieland in de Middeleeuwen.³⁰⁾ Aan dat programma heeft Muller zich gehouden, al groeide een in wezen beperkt detail-onderzoek soms onder zijn handen uit tot een omvangrijke, Rotterdams geschiedenis veroverstijgende publicatie. Zo leidde een studie naar de bezittingen in en bij Rotterdam van het geslacht Bokel tot de uitgave van *Het oude register van graaf Florens*,³¹⁾ een knap stuk werk, al was de manier van uitgeven met vier verschillende lettertypen (onderkast en kleinkapitaal met daarnaast nog twee soorten cursief) een naar onze smaak wat wonderlijke.³²⁾

Terug naar Rotterdam. Mullers eerstelingen inzake de geschiedenis van zijn vaderstad verschenen in 1892: een korte beschouwing over de daar in de Middeleeuwen gebruikte jaartijl³³⁾ en een omvangrijk, eigenlijk uit twee delen bestaand artikel in het *Rotterdamsch Jaarboekje*.³⁴⁾ Vooral dit laatste is een bijzonder knap stuk werk. Hij besprak daarin allereerst de in het Gemeentearchief aanwezige handschriften van oude Rotterdams kronieken. Daarbij demonstreerde hij zijn kritische zin in ruime mate. Zo moest de toen nog aan Simon Doedes van der Sluys toegeschreven *Beschrijving der adellijke sloten van Schieland* het zwaar ontgelden.³⁵⁾ Van der Sluys - aldus Muller - had beter werk moeten en kunnen leveren. Nu bevatte zijn kroniek talloze 'onnauwkeurige en zelfs bewijsbaar onware mededelingen', zodat dit werk niet dan met de grootste voorzichtigheid en 'onder beneficie van inventaris' gebruikt mocht worden. Men kan slechts betreuren, dat Muller niet op het denkbeeld is gekomen dat heel deze kroniek een falsum was. Daarnaast valt het op dat de kritiek op de inhoud van dat verhaal in de bekende *Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam* aanzienlijk zwakker is geformuleerd. Iets dergelijks geldt voor het vervolgens door Muller gereconstrueerde *Kerkelijk kroniekje*, toegeschreven aan Simon Doedes' neef Willem van der Sluys.³⁶⁾ Ook hier constateert men met enige spijt dat noch Muller, noch Unger en Bezemer op het denkbeeld zijn gekomen dat het hier om een falsificatie kon gaan. Bedacht moet dan echter wel worden dat de befaamde O.A.Oppermann eerst in 1904 in Utrecht werd benoemd tot lector in de mediëvistiek. Natuurlijk had een man als Fruin inzake het kritisch beoordelen van de betrouwbaarheid van oude stukken al heel wat gepresteerd, maar

toch had Huizinga gelijk toen hij stelde dat eerst dankzij Oppermann in ons land duidelijk sprake was van de 'heilsame twijfel, die op het veld der middeleeuwsche oorkondengeschiedenis zoo-veel onkruid heeft uitgewied'.³⁷⁾

Het tweede deel van het artikel in het *Rotterdamsch Jaarboekje* 1892 was een verzameling van alle door Muller in de Rotterdamse handschriftenverzameling gevonden losse berichten aangaande Rotterdams middeleeuwse geschiedenis. Vele daarvan waren door Jacob Lois vervaardigde afschriften uit andere kronieken. Consciëntieus vergeleek Muller deze afschriften met het origineel en kwam daarbij tot de ontdekking dat Lois herhaaldelijk in zijn afschrift de naam Rotterdam had toegevoegd, terwijl deze in het origineel ontbrak - aldus heel wat van Lois verzinsels ontmaskerend. Dat dit van belang was, wordt duidelijk als men bedenkt dat Nicolaas Zas voor zijn kroniek over Rotterdam van Lois' aantekeningen gebruik heeft gemaakt,³⁸⁾ dat de geschriften van Lois en Zas nadien nog als bron van betekenis zijn gebruikt en dat met name Zas' kroniek in de *Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam* met enige waardering besproken wordt.

In de jaren die op de publicatie in het *Rotterdamsch Jaarboekje* volgden, werd op Mullers tijd vooral beslag gelegd door het geschil rond het Heilige Geesthuis, waarvan hij een der regenten was. Dat hij dat tot een goed einde bracht en vervolgens zijn boek over die instelling het licht deed zien, is hiervoor reeds vermeld. Inmiddels werd toen door Unger en Bezemer al gewerkt aan wat de publicatie zou worden van de *Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam*, zodat wat dit betreft Mullers wens dat eerst alle bronnen voor die geschiedenis werden verzameld, in vervulling ging. Zelf werd hij nu beziggehouden door het redigeren van de annotatie bij Fruins *De oudheid van Rotterdam*, dat in 1902 verscheen in deel VI van diens verzamelde werken.³⁹⁾ Hij was op grond van zijn grote kennis over Rotterdams oudste geschiedenis voor dit werk gevraagd door de redacteurs, P.J. Blok en zijn neven P.L. en S. Muller.

Geheel in overeenstemming met zijn plannen begon Muller vervolgens aan de studie naar de middeleeuwse parochiële indeling in Schieland. Ook nu groeide wat een studie op een beperkt gebied had kunnen zijn uit tot een omvangrijk werk, waarin de kerkelijke indeling van heel het oude bisdom Utrecht werd behandeld. Het gedeelte *Bronnen* daarvan verscheen in 1906, het tweede deel, over de indeling zelf, was in 1915 gereed.⁴⁰⁾ Aan de erbij

behorende kaart werkte Muller tot aan zijn overlijden. Zij zou postuum, in 1919, verschijnen. Hoe belangrijk zij werd geacht, mag blijken uit het feit dat de uitgave ervan mogelijk werd door subsidies van onder meer de regering, de synode der Nederlandse Hervormde kerk en van de aartsbisschop van Utrecht.⁴¹⁾ Terecht werd Mullers tekst enige jaren later herdrukt als inleiding bij kaart IX van Beekmans *Geschiedkundige Atlas van Nederland*.⁴²⁾

Min of meer gelijktijdig met zijn studie naar de parochiële indeling werkte Muller aan de geografie van het middeleeuwse Schieland.⁴³⁾ Ook hier moet men spreken van een degelijk stuk werk, maar net als bij zijn publicatie over de kerkelijke indeling moet men constateren dat in deze studie van Muller de *défauts de ses qualités* heel duidelijk zichtbaar worden. Beide, die *défauts* en die *qualités*, waren niet gering en zijn met name door Muller Fzn in zijn *Levensbericht* duidelijk genoemd. Ook Elie van Rijckevorsel verborg ze in zijn necrologie niet, al was de toonzetting bij hem wat vriendelijker.

Allereerst die tekortkomingen. Mullers grootste gebrek was wel dat hij zich te vaak verloor in allerlei details, die hij voortreffelijk uitzocht maar waardoor de grote lijn in zijn betoog verloren ging en het geheel een verwarrende indruk nalaat. Met name zijn *Oudste geschiedenis van Schieland* heeft daardoor iets onbevredigends. Ondanks drie bijgevoegde kaarten krijgt men geen beeld hoe het proces van bedijkingen en inpolderingen verlopen is. Terecht merkte Mullers Utrechtse neef over hem op, dat hij geen gevoel voor compositie had en te gemakkelijk het overzicht over zijn stof verloor. Ook zijn studie naar de indeling van het middeleeuwse bisdom Utrecht heeft onder dat gebrek te lijden, zij het in mindere mate. Het was weer die Utrechtse verwant, die dit werk voortreffelijk typeerde: 'het heeft blijvende waarde en zal die behouden', maar 'het is geene lectuur, het is een boek om te gebruiken en te bestuderen'.⁴⁴⁾ En Elie van Rijckevorsel merkte op, dat Mullers stijl van schrijven als gevolg van zijn weinig artistieke aanleg allesbehalve meeslepend was: 'Zelfs in zijne werken is het (d.i. zijn gebrek aan artistiek gevoel) merkbaar: zijn stijl is altijd geweest degelijk, verzorgd, overtuigend, maar zelden meeslepend [...] Van hem zal niemand beweren, dat zijne geleerde werken zich laten lezen als romans, al waren ze niet onleesbaar door geleerdheid'.⁴⁵⁾ Van dat gebrek aan compositie en van die weinig boeiende stijl van schrijven hebben het artikel in het *Rotterdamsch Jaarboekje* van 1892 en het boek over het Heilige

Geesthuis minder te lijden: het eerste kon per definitie niet meer zijn dan een verzameling van korte notities in volgorde van het ontstaan der kronieken; bij het Heilige Geesthuis was de splitsing tussen een inleidend, strikt chronologisch verhaal met daarna een bronnenpublicatie een door de omstandigheden gedicteerde oplossing,⁴⁶⁾ die - daardoor? - tot een zeer goed resultaat leidde.

Een geschiedschrijver is Muller niet geweest. Toen gewerkt werd aan de bekende uitgave *Rotterdam in den loop der eeuwen*,⁴⁷⁾ weigerde hij daaraan mee te werken. Er was nog onvoldoende materiaal, aldus Muller; hij was daartoe ook niet in staat, aldus zijn Utrechtse neef. Maar als hij geen geschiedschrijver was, wat was hij dan? Waar lagen zijn kwaliteiten wèl?

Huizinga is niet de eerste geweest die een onderscheid maakte tussen geschiedvorsing en geschiedschrijving. Wel was hij de man die al vroeg en met klem benadrukte hoe juist bij die laatste de vormgeving, het scheppen van een beeld, het ver-beelden van het verleden van doorslaggevende betekenis is.⁴⁸⁾ Aan geschiedschrijving is Samuel Muller Hz. niet of slechts zelden - de inleiding in zijn *Het Heiligegeesthuis* - toegekomen; hij was daartoe niet in staat en hij streefde er niet naar. Zijn werk was: het verzamelen van materiaal, geschiedvorsing, niet meer maar vooral ook niet minder dan dat. Op zijn belangrijke onderzoek konden anderen voortbouwen, tot werkelijke verbeelding van het verleden komen.⁴⁹⁾

Een vergelijking lijkt hier op zijn plaats. In de befaamde gebrandschilderde glazen van de kathedraal van Chartres zijn de evangelisten uitgebeeld, zittend op de schouders van de grote profeten: de laatsten hadden het werk van de eersten mogelijk gemaakt, maar daardoor konden dezen wel verder zien.⁵⁰⁾ In die vergelijking is aan Samuel Muller Hz. de rol toebedeeld van zo'n profeet, de man die anderen tot méér in staat stelde; in dit geval: tot werkelijke geschiedschrijving. Daarin ligt zijn grote verdienste, een die zelfs het Rotterdamse kader overstijgt. En daarbij dient bedacht te worden dat hij zijn leven lang tobde met een zeer slechte gezondheid;⁵¹⁾ vervolgens dat hij geen full-time historicus was, in de geschiedenis ook niet was opgeleid, en tenslotte dat hij dit alles deed naast zijn andere werk, waarvan met name zijn wethouderschap in de jaren 1903-1911 genoemd moet worden. Zou het geweest zijn omdat hij 'slechts' een amateur was, dat hij pas laat, in 1912, benoemd

werd tot lid van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen? Het is opvallend dat Muller Fzn in zijn *Levensbericht* het late van die benoeming voorzichtig-verwijtend vermeldde. Natuurlijk had Muller veel tijd tot zijn beschikking, behalve wellicht toen hij wethouder was. Raadslid-zijn was in die dagen zeker geen full-time baan, het lidmaatschap van Provinciale Staten van Zuid-Holland kostte nog veel minder tijd en verder was Muller vermogend genoeg om geen betaald werk te hoeven verrichten.⁵²⁾ Dankzij zijn vermogen was hij ook in staat enige belangrijke schenkingen te doen. Zij maken tevens duidelijk waar zijn hart naar uitging. De ene, in 1909 anoniem aan zijn stad gedaan en eerst bij zijn begrafenis bekend geworden, betrof de schenking van f 20.000,- voor een beeld van Van Oldenbarnevelt.⁵³⁾ Zo - aldus Elie van Rijckevorsel - demonstreerde Muller hoe hij het dienen van zijn stad zag: als een eer, waarvoor men zijn dank moest tonen. De andere schenking bestond uit de opdracht voor een schilderij van de regenten uit 1899 van het Heilige Geesthuis.⁵⁴⁾ Het was dan ook terecht dat bij Mullers begrafenis, op 11 augustus 1915, juist diens werk voor de gemeente en voor die instelling nadrukkelijk werden gememo-reerd.

Ter afronding van dit betoog en dus aanknopend bij het begin nog dit:

In het *Rotterdamsch Jaarboekje* 1916 werd Muller herdacht door de toenmalige wethouder mr. Abm. van der Hoeven.⁵⁵⁾ Hij schetste kort diens levensloop en prees hem om wat hij voor de stad had gedaan. Ook vermeldde hij dat Muller deel had uitgemaakt van de Commissie voor het Archief en dat hij in 1912 was benoemd tot lid van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Men is geneigd de schrijver van het herdenkingsartikel een diep inzicht toe te kennen inzake de Rotterdamse mentaliteit, wanneer men vervolgens leest dat men Muller 'zal blijven herdenken én als historicus én als jurist', want in één adem voegde Van der Hoeven daaraan toe: 'in Rotterdam zal echter in de eerste plaats voortleven de herinnering aan den magistraat'. En dat gold ook voor de schrijver zelf! Met geen woord wordt namelijk gerept van Mullers wetenschappelijke publicaties, en dat is des te merkwaardiger omdat een daarvan betrekking had op het Heilige Geesthuis, waarvan weer wel werd vermeld dat hij zich daarvoor bij uitstek had ingespannen.

Daarmee is de cirkel rond: door zijn tijdgenoten werd Muller gewaardeerd om wat hij als bestuurder voor zijn stad had gedaan en dus kreeg hij zijn straat en een paar jaar later zelfs ook nog een plein. Als historicus was hij bij hen echter spoedig vergeten, als zij er al weet van hebben gehad. Zo paste hij perfect binnen een Rotterdamse, nog steeds niet geheel verdwenen traditie.

NOTEN

*) Enigszins bewerkte versie van een voordracht, op 26 september 1998 gehouden voor het Historisch Genootschap 'De Maze'.

1) H.C.Hazewinkel, *Geschiedenis van Rotterdam I* (Amsterdam 1940) 7.

2) De laatste tien jaar verschenen er b.v. stadsgeschiedenissen van Dordrecht, Haarlem en 's-Hertogenbosch; enige tijd eerder o.m. van Eindhoven en Schiedam. Verder was het tweehonderdjarig bestaan van de provincie Noord-Brabant aanleiding voor een imposante publicatie. Voor wat Rotterdam betreft is er voor de Middeleeuwen de in aant. 49 vermelde dissertatie van A.van der Schoor, terwijl in 1999 het eerste deel van een stadsgeschiedenis over de tijd na de Middeleeuwen verwacht wordt.

3) Johan Okkema e.a., *De straatnamen van Rotterdam* (Rotterdam 1992).

4) Gepubliceerd in J.H.W. Unger en W. Bezemer, *Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam II. De oudste kronieken en beschrijvingen van Rotterdam en Schieland* (Rotterdam 1895) 1-25. Al eerder was zo'n beschrijving gepubliceerd door S. Muller Hz. in *Rotterdamsch Jaarboekje* (verder afgekort: RJ) 1892, 5-13.

5) Voor deze falsificatie: C. Hoek, *Jaarverslag Nederlandse Kastelenstichting 1963*, 15-17; en (onafhankelijk van hem) M.C.P. Scholte, 'Polderenburg', in: RJ 1978, 273-279.

6) S. Muller Hz., 'De oudste Rotterdamsche kronieken', in: RJ 1892, 3.

7) J.C. Okkema, 'De straatnamen van Rotterdam. Aanvullingen en verbeteringen(2)', in: RJ 1993, 430.

8) Okkema, *Straatnamen* (1992) 349. Voor die schenking: aant. 53.

9) F.A.M. Schoone, *Inventaris van het archief Muller 1814-1971*. Typoscript, Gemeentearchief Rotterdam (verder afgekort: GAR) (inv. nr. 41).

10) Voor het geslacht Muller: *Nederland's Patriciaat* 19 (1930), vooral 152-160. Gerolsheim ligt bijna 20 km westelijk van Wiesbaden, Krefeld even ten noord-westen van Düsseldorf.

11) Voor S. Muller Fzn.: *Biografisch Woordenboek van Nederland* (verder afgekort: BWN) I ('s-Gravenhage 1979) 414-416.

12) Voor F. Muller Jzn: BWN I, 412-414. Het woordenboek Grieks-Nederlands verscheen in 1919, het Latijns-Nederlandse in 1928. Dit laatste was een bewerking van het oudere woordenboek van Van Wageningen,

waaraan Muller bij latere drukken had meegewerkt.

13) Hendrik Muller, *Muller. Een Rotterdams zeehandelaar, Hendrik Muller Szn (1819-1898)* Schiedam 1977. Vgl. ook aantekening 9.

14) Over die liquidatie: Muller, *Muller*, 321-338; Bram Oosterwijk, *Vlucht na victorie. Lodewijk Pincoffs (1827-1911)* (Rotterdam 1979) 217-228.

15) Voor Abram en Elie van Rijckevorsel: J.E. van der Pot, *Abram, Huibert en Elie van Rijckevorsel* (Rotterdam 1957) 32-59, 92, 101-114. L.J. Pieters, 'Dr. Elie van Rijckevorsel (1845-1928), patriciër en meteoroloog', in: *RJ* 1984, 287-309.

16) E. van Rijckevorsel, 'Levensbericht van S. Muller Hz.', *Levensberichten van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, 1916-1917* (Leiden 1917). Geciteerd naar een overdruk, oorspronkelijk in het bezit van mw. J.E. van Rijckevorsel-Kolff, de echtgenote van Elie, thans in het bezit van het Rotterdamsch Leeskabinet.

17) S. Muller Fzn., 'Levensbericht van S. Muller Hzn.', *Jaarboek der Koninklijke Akademie van Wetenschappen voor 1916* (Amsterdam 1916).

18) GAR, bibliotheek, telefoongidsen. In die van januari 1904 wordt Muller niet vermeld, in die van augustus 1904 wel, onder nummer 3758. Ook in het herdenkingsartikel van Muller in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 9 augustus 1915 wordt enig conservatisme aangeduid. Voor de voorwaarden bij de schenking van het beeld van Oldenbarnevelt: aant. 53.

19) Abm. van der Hoeven, 'In memoriam mr. S. Muller Hz.', in: *RJ* 1916, 3.

20) GAR, Familiearchief Muller, inv.nr. 324-326, kopieboeken van uitgegane brieven (voorin steeds een inhoudstafel).

21) De portretfoto in *RJ* 1916, tegenover p. 3; het regentenstuk is gereproduceerd in *RJ* 1917, tegenover p. 61. Muller heeft voor dit schilderij geposeerd en het in vrijwel voltooid staat nog gezien. Zie voor het regentenstuk ook aant. 54.

22) GAR, Familiearchief Muller, inv.nr. 82, brieven van S. Muller Hz. aan zijn ouders, waarin hij reageert op zijn vaders klachten.

23) Een eerste mededeling daarover in een brief van Mullers tante, mw. F.J.S. Schmidt, uit 1876: GAR, Familiearchief Muller, inv.nr. 81.

24) Uitvoerig hierover: Van Rijckevorsel, 'Levensbericht', 15-21.

25) De *Wet van 28 juni 1854 tot regeling van het Armbestuur (Stbl. 100)* maakte in artikel 2 een onderscheid in Rijks-, Provinciale en Gemeentelijke (lid a), kerkelijke (lid b), bijzondere (lid c) en gemengde (lid d) instellingen van weldadigheid.

26) De dagvaardingen door het Heilige Geesthuis hadden plaats op 6 januari 1893 en betroffen de wettelijke status van de instelling enerzijds en haar bezittingen anderzijds. Eerst op 18 december 1894 formuleerde de officier van justitie bij de arrondissementsrechtbank te Rotterdam zijn conclusie ten aanzien van de eerste eis, op 18 januari 1895 met betrekking tot de tweede. Daarop volgde op 15 februari 1895 het vonnis, waarbij het

Heilige Geesthuis werd aangemerkt als een bijzondere instelling van weldadigheid; idem op 15 maart 1895, waarbij onder meer de eigendom van het Oude Mannenhuis op de Hoogstraat aan die instelling werd toegewezen. De conclusies van de officier zijn afgedrukt in S. Muller Hz., *Het Heiligegeesthuis te Rotterdam* (Rotterdam 1896) 420-435; voor de vonnissen: *ibidem*, 435-463. Het in dat boek gepubliceerde bronnenmateriaal was voor het overgrote deel reeds in 1893 gedrukt met het oog op de rechtszaak.

27) Dat Muller zijn medebestuurders ver meekreeg bij zijn streven naar een compromis, blijkt uit de voorgeschiedenis daarvan. Al eerder hadden regenten zich namelijk inzake de bezittingen tot een schikking bereid getoond. Hoewel het gebouw op de Hoogstraat voor f 260.000,- tegen brand was verzekerd, wilden zij in 1876 genoegen nemen met f 103.000,- plus het van hen afkomstige deel van de inventaris van het pand en gedurende enige jaren (nodig voor de bouw van een nieuw onderkomen) het gebruik van een deel van het Proveniershuis om er hun 13 oude mannen te verplegen, al met al dus beduidend meer dan het uiteindelijke bedrag van f 78.000,-. *Ibidem*, 290-291.

28) In 1897-98 gebouwd door de architect J. Verheul Dzn.: J. Verheul Dzn, 'Het vroegere Oudemannen- of Heilige-Geesthuis en het Oudevrouwenhuis te Rotterdam', in: *RJ* 1938, 113-121. In 1972 werd het pand aan de Gerard Scholtenstraat door de instelling verlaten. Al eerder, in 1903, had deze haar archief van vóór 1895 grotendeels overgedragen aan het GAR. (S. Muller Hz. was toen voorzitter van het bestuur.) In 1980 volgden nog enige archivalia. GAR, inventaris nr. 365, Archief Heilige Geesthuis.

29) Men krijgt de indruk dat Mullers belangstelling gedurende lange tijd evenzeer uitging naar de geschiedenis van de Oudheid als naar die van de Middeleeuwen in ons land. Vermoedelijk heeft S. Muller Fzn hem erop gewezen dat hij voor een studie van onderwerpen uit de Oudheid onvoldoende was opgeleid en dat zich dit in zijn publicaties wreekte. In zijn 'Levensbericht' maakte de Utrechtse archivaris in die geest een opmerking.

30) Volgens Mullers eigen mededeling had hij dit besproken met Fruin, die het geheel met hem eens was: S. Muller Hz., 'Over de oudste geschiedenis van Schieland', *Verhandelingen Kon. Akad. v. Wetensch., Afd. Letterkunde, Nieuwe reeks XIV, 3* (Amsterdam 1914) 1. Geciteerd naar een overdruk, waarschijnlijk oorspronkelijk eigendom van de Rotterdamse notaris en begaafde historicus L.J.C.J. van Ravesteyn.

31) S. Muller Hz., 'Het oude register van graaf Florens', *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap XXII* (1901) 90-357.

32) Muller Fzn. vond het een knap stuk werk, maar meende dat zijn neef te zeer had gestreefd naar een reproductie van het register in zijn huidige vorm en niet - wat z.i. beter was geweest - naar een uitgave van de tekst in zijn oorspronkelijke, voor de lezer heldere vorm. Het systeem met vier verschillende lettertypen om de onderdelen te onderscheiden waaruit

het register was samengesteld, kon hem ook niet bekoren.

33) S. Muller Hzn., 'De jaarstijl te Rotterdam voor de Hervorming', *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, 3de reeks VI* (1892) 268-270. Muller betoogt daarin met allerlei argumenten dat men te Rotterdam tot in de 16de eeuw als regel de Kerststijl en slechts bij uitzondering de bij het Hof van Holland gebruikelijke Paasstijl hanteerde.

34) Dez., 'De oudste Rotterdamsche kronieken', in: *RJ* 1892, 1-64, en 'Kronieken en beschrijvingen van Schieland en Rotterdam', in: *Idem*, 65-101.

35) Zie aantekening 4.

36) Gepubliceerd in Unger en Bezemer, *Bronnen II*, 43-49. Dit kroniekje was voordien gereconstrueerd en gepubliceerd door S.Muller Hz. in *RJ* 1892, 13-19.

37) J. Huizinga, 'Noodwendig Vertoog', in: Dez., *Verzamelde Werken II* (Haarlem 1948) 33. Otto Alexander Oppermann (1873-1946) werd in 1904 aan de universiteit van Utrecht benoemd tot lector in de middeleeuwse geschiedenis, in 1909 tot hoogleraar; hij bleef dit tot 1944.

38) Nicolaas Zas, 'Beschrijving en kroniek van Schieland en Rotterdam', in: Unger en Bezemer, *Bronnen II*, 385-494. De opmerking over Zas' ontleningen aan Jacob Lois in de inleiding op p. 383.

39) R. Fruin, 'Oudheid van Rotterdam', in: P.J. Blok, P.L. Muller en S. Muller Fzn (eds), *Robert Fruin's verspreide geschriften VI* ('s-Gravenhage 1902) 1-74.

40) Verschenen in S.Muller Hzn. en J.C.G.Joosting, 'Bronnen voor de geschiedenis der kerkelijke rechtspraak in het bisdom Utrecht in de Middeleeuwen', *Werken der Vereeniging tot uitgave der bronnen van het oude vaderlandsche recht, 2de reeks nr.8* (1908) en *nr.17* (1915). Joosting verzorgde het gedeelte over de bisdommen Münster en Osnabrück.

41) Van Rijckevorsel, 'Levensbericht', 6.

42) S. Muller Hzn., 'De Kerkelijke Indeeling omstreeks 1550 tevens kloosterkaart. I. Het bisdom Utrecht', *Geschiedkundige Atlas van Nederland IX* ('s-Gravenhage 1921) 1-615.

43) S. Muller Hz., 'Over de oudste geschiedenis van Schieland', als aant. 30. Dez., 'Nog iets over de oudste geschiedenis van Schieland', *Bijdr. vad.gesch. en oudheidkunde, 5de reeks II* (1915) 173-193.

44) Muller Fzn., 'Levensbericht', 23.

45) Van Rijckevorsel, 'Levensbericht', 9.

46) Het gedeelte 'bronnen' was grotendeels al in 1893 gedrukt ter voorbereiding van de rechtszaak; de inleiding werd nadien geschreven en het geheel verscheen eerst in 1896 in boekvorm.

47) C. te Lintum e.a., *Rotterdam in den loop der eeuwen* (4 dln in 3 bndn, Rotterdam 1906-1909).

48) Dat was al zo bij zijn aantreden, in 1905, als hoogleraar te Groningen. J.Huizinga, 'Het aesthetische bestanddeel van geschiedkundige voorstellingen', in: Dez., *Verzamelde Werken VII* (Haarlem 1950) 10, 14.

49) Het is dan ook minder juist dat Jo Tollebeek de historicus Muller typeerde als 'zelfs een leek als de Rotterdamse advocaat S.Muller Hz.'. Nog in het laatste overzichtswerk over Rotterdam in de Middeleeuwen vindt men Mullers 'Indeeling van het bisdom Utrecht' en zijn 'Oudste geschiedenis van Schieland' vermeld in de annotatie: A. van der Schoor, *Het ontstaan van de middeleeuwse stad Rotterdam* (Alphen aan den Rijn 1992), onder meer op p. 23, aant. 37 en 39; p. 61, aant. 37; p. 69, aant. 7; p. 76, aant. 30; p. 83, aant. 49. De opmerking van Tollebeek in: Jo Tollebeek, *De toga van Fruin. Denken over geschiedenis in Nederland sinds 1860* (Amsterdam 1990, 2de ongewijzigde druk 1996) 57.

50) Émile Mâle, *Notre-Dame de Chartres* (Parijs 1948) 73 en afb. 124.

51) Die slechte gezondheid dwong hem ook zijn wethouderschap voortijdig te beëindigen.

52) GAR, Familiearchief Muller, inv.nrs. 501-502, 337-338, grootboeken 1883-1915; verder inv.nr. 342, Overzicht van de groei van het vermogen en de inkomsten en uitgaven van S.Muller Hzn 1895-1905. Zijn vermogen was grotendeels ontstaan uit de erfenissen van zijn ouders, door een goed beheer nog met zo'n 30 procent aangegroeid; het bedroeg omstreeks 1900 meer dan f 400.000,-. In die tijd was dit voldoende voor een welgesteld bestaan.

53) Voor deze schenking en de daaraan verbonden voorwaarden: N. van der Blom, 'Sera parsimonia in fundo. Geschiedenis van het beeld van Johan van Oldenbarnevelt voor het Rotterdamse Raadhuis', in: *RJ* 1959, 102-130. De schenking was al bekend sedert 1909. Dat zij door Muller was gedaan, werd door burgemeester Zimmerman bij Mullers begrafenis bekendgemaakt: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, woensdag 11 augustus 1915. Zimmerman vermeldde toen niet de door Muller gestelde voorwaarde dat het voetstuk van het beeld gelijk moest worden aan dat van het beeld van Erasmus, omdat Muller zijn stad 'niet ontsierd (wilde) zien door een modern standbeeld'. Vgl. Van der Blom, 'Sera parsimonia', 113.

54) GAR, Familiearchief Muller, inv.nr. 343, brief van Huib Luns d.d. 26 juni 1915 over de vorderingen die hij bij het schilderen van dit werk maakte, en een kwitantie d.d. 27 oktober 1915 voor het ontvangen honorarium ad f 1.000,-. Vgl. ook Huib Luns, 'Twee Rotterdamsche regentstukken 1653 en 1915', in: *RJ* 1917, 60-66. Het oudste van beide schilderijen bevond zich van 1849 tot 1972 als bruikleen in Museum Boymans en werd in laatstgenoemd jaar overgebracht naar het Historisch Museum. In 1972 kwam ook het werk van Luns als onderdeel van een groot bruikleen naar dit museum. In 1982 werd dit bruikleen omgezet in een schenking. Vriendelijke mededeling door drs. Ch. Thiels, hoofd collecties van het Historisch Museum, d.d. 6 april 1998.

55) Van der Hoeven, 'In memoriam', 3-5. Van der Hoeven (CHU) was in deze jaren wethouder, maar onder meer ook lid van de Commissie voor het Museum van Oudheden en van het College van Gecommitteerden tot de zaken der Hervormde Gemeente Rotterdam.

BIJLAGE

LIJST VAN GESCHRIFTEN VAN Mr.S.MULLER Hz.*

- 1873 *Die borchgravinne van Vergi; opnieuw naar het handschrift uitgegeven.* Leiden, E.J. Brill.
- 1879 *Onpersoonlijke proeve van Grondwetsherziening.* Leiden, E.J. Brill.
- 1883 *Onze wijze van Grondwetsherziening.* Dissertatie, Leiden, E.J. Brill.
- 1884 'De troonopvolging'. *Themis XLV*, 1-44.
- 1884 *De waterweg tusschen Amsterdam en Rotterdam.* Rotterdam, Nijgh en Van Ditmar.
- 1885 *Proeve eener kritiek der Grondwet. Afl.1 en 2, met kaart van de staatkundige indeeling in 1794 van het grondgebied van Nederland.* Leiden, E.J. Brill.
- 1887 *Over de troonopvolging.* Rotterdam, Nijgh en Van Ditmar.
- 1892 'De jaarstijl te Rotterdam voor de Hervorming'. *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, 3e reeks VI, 268-270.
- 1892 'De oudste Rotterdamsche kronieken' en 'Kronieken en beschrijvingen van Schieland en Rotterdam'. *Rotterdamsch Jaarboekje III*, 1- 64, 65-101.
- 1893 'De Nederlandsche volksnamen op de Tabula Peutingeriana'. *Bijdr. vad. gesch. en oudheidkunde*, 3e reeks VII, 82-88.
- 1893 'Voorstel (aan den gemeenteraad van Rotterdam) tot annexatie van Kralingen'.
- 1895 'Voorstel (aan den gemeenteraad van Rotterdam) tot invoering eener plaatselijke directe belasting'.
- 1895 'De Germaansche volken bij Julius Honorius en anderen'. *Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, afd.Letterkunde*, nieuwe reeks I, 4.
- 1896 *Het Heiligegeesthuis te Rotterdam.* Rotterdam, Wed. P. van Waesberge en Zoon.
- 1896 'Aankondiging van Tacitus' *Germania*, von Eduard Wolff. *Museum IV*. k. 229-231.
- 1898 'De civitates van Gallië'. *Verhand. Kon. Akad. v. Wetensch., afd. Letterkunde*, nieuwe reeks II, 1.
- 1898 'Nota aan den gemeenteraad (van Rotterdam) over het voorstel van B en W om de exploitatie der nieuwe sporen op den rechter-Maasoever op te dragen aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij'.
- 1899 'Zur Heimat der Volcae'. *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache XXIV*, 537-544.

- 1900 'Voorbehoedsmiddelen tegen malaria'. *Indische Mercur* 30-1-1900.
- 1900 'Artikel 243 der Gemeentewet'. *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 3-3-1900.
- 1900 'Hercynia'. *Beitr. z. Gesch. d. deutschen Sprache* XXVI, 281-286.
- 1901 'Het oude register van graaf Florens; met bijlagen en register'. *Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap* XXII, 90- 357.
- 1902 Uitgave van 'Oudheid van Rotterdam', in: *Robert Fruin's Verspreide geschriften* VI, 1-74.
- 1902 'Het aantal katholieken in Nederland'. *De Economist* 1902, 621.
- 1902 'Uxalia, Terschelling'. *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde* XXI, 172.
- 1904 'Verordening op de pensioenen en wachtgelden' (der gemeente Rotterdam).
- 1905 'Verordening op het Zeehavengeld' (te Rotterdam).
- 1905 'Verordening op het Rivierhavengeld' (te Rotterdam).
- 1905 'Verordening op het Kadegeld' (te Rotterdam).
- 1906/1915 'Bronnen voor de geschiedenis der kerkelijke rechtspraak in het bisdom Utrecht in de middeleeuwen, 1e afdeeling: de indeeling van het bisdom'. 2 delen. *Werken der Vereeniging tot uitgave der bronnen van het oud-vaderlandsch recht*, 2e reeks nr. 8 en nr. 17.
- 1909 'Adres van den gemeenteraad (van Rotterdam) aan de Tweede Kamer over het wetsontwerp tot wijziging der Gemeentewet op het stuk der gemeente-financiën'.
- 1911 'Praeadvies op de moties in zake den zoogenaamden kinderaf-trek bij de inkomstenbelasting' (te Rotterdam).
- 1914 'Over de oudste geschiedenis van Schieland'. *Verhandelingen Kon. Akad. v. Wetensch., afd. Letterkunde*, nieuwe reeks XIV, 3.
- 1914 'Mr.J.J.Tavenraat'. *Rotterdamsch Jaarboekje*, 2e reeks II, 1-4.
- 1914 'Egilbertus episcopus Traiectensis'. *Verslagen en mededelingen Kon.Akad.v.Wetensch., afd. Letterkunde*, 5e reeks I, 148-156.
- 1915 'De Trechtsche kathedraalkwestie'. *Bijdr. v. vaderl. gesch. en oudheidkunde*, 5e reeks II, 1-26.
- 1915 'Nog iets over de oudste geschiedenis van Schieland'. *Bijdr.v. vaderl.gesch. en oudheidkunde*, 5e reeks II, 173-193.
- 1916 'Maasland en Delfland', posthuum verschenen in *Bijdr.v.vaderl. gesch. en oudheidkunde*, 5e reeks III, 143-155.

* Zoals opgenomen in: Van Rijckevorsel, 'Levensbericht', 38-40.